

A Yokluk

Hukukun bir hukuki işlemin var olması için öngördüğü kurucu unsurlarında eksiklik söz konusu ise yokluk yaptırımından bahsedebiliriz. Bir hukuki işlemin hukuk hayatında var olması için gerekli olan bu kurucu unsurlardan bir ya da birkaçının olmaması halinde, o işlem hukuk hayatında hiç yapılmamış yani doğmamış sayılır. Böyle bir işlemin geçerli olup olmadığı da tartışma dışıdır. Yokluk bu yönü ile medeni hukukta yani özel hukuktaki en ağır yaptırımdır.

Bir borç sözleşmesinin kurucu unsuru tarafların belirli bir hukuki sonucu doğurmaya yönelik karşılık ve birbirine uygun irade beyanlarıdır BK 1. Eğer taraflardan birinin irade beyanı yoksa böyle bir borç ilişkisi doğmaz. Mesela bir kişinin elini tutarak ona zorla bir kira sözleşmesinin imzalatılması halinde bir iradeden söz edilemez. Yine hukukumuzda göre evlilik erkek ve kadın arasında olmasına izin verilen ve evlendirme memuru önünde yapılan bir hukuki işlemdir. Aynı cinsten kişiler arasında yapılan bir evlenme kurucu unsurunun olmaması sebebiyle yok hükmündedir. Yine yolda yürürken birinin bayılıp yer düşmesi ve bu sırada yanında bulunan başka birine çarpması sonucu onun yaralanması halinde de insan iradesine dayanan bir fiilin varlığından söz edilemeyeceği için BK 41 vd. maddeleri uyarınca haksız fiil sorumluluğu gündeme gelmeyecektir.

Yok hükmünde olan bir işlemin geçersizliğini sağlamak için bir dava açılmasına gerek olmadığı gibi böyle bir işlemde de bir hak yada yükümlülük doğmaz. Her ilgili her zaman hukuki bir işlemin yokluğunu ileri sürebilir. Bir hukuki işlem hukuk hayatında doğmamış ve sonuç doğurması mümkün olmadığı halde hakimden menfaati olan bu durumun (olumsuz tespiti) tespitini tespit davası yoluyla isteyebilir. Yokluk ile mutlak butlan yaptırımları borçlar hukuku alanında sonuçları itibarıyla aralarında fark yoksa da; bir hukuki işlemin hukuk hayatında hiç doğmadığını yok olduğunu ileri sürmek dürüstlük kuralına aykırı olmazken, bir hukuki işlemin butlanla batıl olduğunun ileri sürülmesi dürüstlük kuralına aykırı olabilir.[1]

B Geçersizlik (Hükümsüzlük)

Bir hukuki işlemin hukuk dünyasında var olup, ancak tarafların istediği sonuçları hukukun öngördüğü geçerlilik şartlarındaki eksiklik nedeniyle doğurmadığı duruma geçersizlik adı verilir. Bu haller kendi içinde mutlak ve kısmi butlan olarak ikiye ayrılır.

I Mutlak Butlan

Hukuk bazen öyle geçerlilik kuralları öngörmüştür ki bunların hukuki işlem yapılırken dikkate alınmaması halinde o hukuki işlem baştan itibaren; yani kurulduğu andan itibaren amaçlanan hukuki sonuçları kesin olarak doğurmaz; batıldır. Sonradan bu işlemin hukuka uygun hale getirilmesi mümkün değildir.

BK 20 I e göre bir sözleşmenin içeriği imkansız hukuka yada ahlaka aykırı olursa o sözleşme batıldır hukuki bir hüküm doğurmaz. Bu halde bir sözleşme doğmuştur çünkü kanunun temel kurucu unsur olarak aradığı tarafların bir birine uygun iradesi BK 1 md uyarınca var olmakla beraber böyle bir sözleşmenin hukuk hayatında sonuç doğurması için gerekli geçerlilik şartlarında eksiklik vardır. MK 15 e göre ayırt etme gücü bulunmayan kimsenin yaptığı hukuki işlemler hukuki bir sonuç doğurmaz mutlak butlanla batıldır. Taşınmaz satım sözleşmesi resmi şekilde yapılmak zorundadır, resmi şekilde yapılmayan taşınmaz satım sözleşmesi mutlak butlanla batıldır.

Mutlak butlan halinde hukuki işlem baştan itibaren geçersiz bir işlem olup zaman içinde geçerlilik kazanamayacağı gibi hukuki sonuç da doğurmaz. Mutlak butlan tarafların icazeti ile, edimlerin ifasıyla hukuka aykırılığın sonradan ortadan kalkmasıyla da sağlık kazanamaz. Taraflar mutlak butlan ile yaptırıma bağlanan işlemi tekrar geçerli şekilde yaparak istedikleri hukuki sonuca ulaşabilirler. Kamu yararı nedeniyle öngörülmüş olan mutlak butlan yaptırımını hakim, taraflar ileri sürmese de resen nazara almak zorundadır.[2] Mutlak butlan her menfaati olan tarafından herkese karşı ileri sürülebilir. Kural olarak mutlak butlanı ileri sürmek bir zaman aşımına da bağlanmamıştır. Hatta batıl bir

hukuki işlemde hukuki menfaati zarar gören 3. kişilerde mutlak butlanı ileri sürebilir. Mutlak butlanın ileri sürülmesi borçlar hukuku alanında hakkın kötüye kullanılması olduğu hallerde, butlanı ileri süren korunmaz. Ör. Şekil taşınmaz satımında şekil eksikliğinin ileri sürüldüğü hallerde durum böyledir.

Mutlak butlanla yokluk yaptırımı arasında hukuki sonuçları açısından pek fark olmamakla beraber, Aile Hukukunda ve Miras Hukukunda mutlak butlan ile yokluk yaptırımı arasında fark vardır. Mutlak Butlanla geçersiz olan evlenmeler, hakim kararı ile ortadan kaldırılıncaya kadar geçerli bir evliliğin doğurduğu hükümleri doğurur. Hakim kararı ile evlilik geçersiz sayılsa dahi o ana kadar ortaya çıkan hukuki sonuçlar saklı tutulur. MK 145 sayılan sebeplerden birinin varlığı halinde evlenme mutlak butlan ile batıldır. Ör evlenme sırasında eşlerden biri evli ise ikinci evlilik mutlak butlanla batıldır ya da eşler arasında evlenme engeli olacak derecede hısımlığın bulunması halinde de evlenme mutlak butlanla batıldır. Ancak MK 156 hükmüne göre bu batıl evlilik hakim kararı ile sona erer ve sona erinceye kadar geçerli bir evliliğin bütün sonuçlarını doğurur.

Yine MK 557 ve 558 md. Ölüme bağlı tasarrufların iptalini ve dava hakkını düzenlemiştir. Buna göre batıl bir ölüme bağlı tasarrufun hüküm doğurması ancak bu konudaki bir mahkeme kararıyla olur.

Buna karşılık yok hükmündeki evlilikler baştan itibaren bir hüküm doğurmazlar ve hakim bu konuda bir kararına da butlan halinde olduğu gibi gerek yoktur (İlgilinin menfi tespit davası hakkı saklıdır).

Batıl bir hukuki işlemin baştan itibaren kesin geçersiz olduğunu yukarıda belirttik; ancak tarafların amaçlarına uygun başka bir hukuki işlemin şartları batıl işlemin içinde mevcutsa ve taraflar yaptıkları işlemin batıl olduğunu bilselerdi bu hukuki işlemi yapacaklardı ise, batıl olan hukuki sözleşmenin geçerlilik şartlarını taşıyan hukuki ilişkiye dönüştürülmesi ve böylece hukuk hayatında sonuç doğurması kabul edilmiştir. Noter senedi ile yapıldığı için mutlak olarak batıl olan taşınmaz satış sözleşmesinin satış vaadi sözleşmesine uyarlanması (tahvil = conversion) bu kuruma örnek gösterilebilir. Yine MK 545 md miras sözleşmesinin geçerli olması için resmi vasiyetname şeklinde düzenlenmesini şart koşmuştur. Buna uyulmadan miras bırakan el yazısıyla bir miras sözleşmesi yapsa bu batıldır ve hüküm doğurmaz. Ancak böyle bir sözleşme uyarlama ile yazılı vasiyetname olarak geçerli kabul edilmektedir. Alman Medeni Kanunu BGB § 140 tahvil çevir uyarlama hususunu açıkça düzenlerken Medeni Kanun ve BK bu konuda bir düzenleme içermemektedirler.

Çevirmenin Şartları olarak genelde şu üç unsur karşımıza çıkmaktadır:

- 1) Batıl bir hukuki işlem olmalıdır.
- 2) Batıl olan hukuki işlem uyarlanacağı hukuki işlemin maddi ve şekli şartlarını içermelidir.
- 3) Batıl işlem taraf yada taraflarının, yaptıkları hukuki işlemin batıl olduğunu bilselerdi, o işlemin uyarlanacağı hukuki işlemi yapma yönünde iradelerinin olacağı kabul edilebilmelidir.

II Kısmi Butlan

Bazı durumlarda bir hukuki işlemin bazı kısımları butlan yaptırımına tabii olmakta geri kalan kısmı ise geçerli olarak hukuki sonuç doğurabilmektedir. Tabii bunun olabilmesi için söz konusu hukuki işlem batıl olan kısmı çıkarıldıktan sonra dahi bir hukuki işlem olarak varlığını sürdürecektir şartlara haiz olmalıdır.

BK 20 II bu hususu düzenlemiştir. Buna göre sakatlık sadece sözleşmenin bir kısmına aitse bu kısım butlana tabii olup tarafları bağlamaz ve hukuki sonuç doğurmazken, diğer kısımları geçerli olabilir, eğer taraflar bu geçersiz olan kısmı olmadan da sözleşmeyi yapmayı kabul ederlerse. Eğer sözleşmenin bu hali ile taraflarca kabulü mümkün değilse sözleşme kısmen değil tamamen batıl olur. Yani taraflardan birinin menfaati sözleşmeyi batıl kısmı olmadan kabul etmeyi engelliyorsa kanun ona tüm sözleşme ile bağlı olmama imkanını tanımıştır. Ör. Bir faizli ödünç para verme sözleşmesinde faiz oranı aşırı olarak belirlenmişse bu faiz oranı hükmü geçersiz olmasına rağmen, ödünç para verme sözleşmesi geçerli olarak hüküm ifade edebilir, eğer ödünç veren sözleşmeyi bu hali ile yapmayı kabul ettiği anlaşılıyorsa. BK 20 II amacı kısmi butlandan zarar gören tarafı korumaktır. Arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesi tarafları 5 Katlı bir inşaat yapımında anlaşsalar ancak imar mevzuatı sadece 3 kata izin verse, tarafların iradeleri bu yönde olmak kaydı ile sözleşme 4 ve 5 katları içeren kısmı için kısmen batıl olup diğer 3 katı için geçerli bir sözleşmenin hüküm ve sonuçlarını doğurabilecektir. İthalî Kota ile sınırlanmış bir malın ithalini öngören bir sözleşme halinde, sözleşme kotayı aşan kısmı için batıl olarak geçersiz, geri kalan kısmı ise geçerli olacaktır. Eğer taraflar, kısmi butlana tabii kısım olmaksızın sözleşme bu haliyle yapmayı kabul edeceklerse. Aksi halde sözleşme tümü ile batıl olacaktır.

C İptal edilebilirlik

I Nisbi Butlan

Bir hukuki işlem sakatlık ve eksikliklere rağmen baştan itibaren geçersiz olmayıp tarafların iradesi yönünde sonuçlar doğuruyorsa Medeni Hukuk alanında nisbi butlandan söz ederiz. Bu halde hukuki işlemin ortadan kaldırılması için ilgililerin nisbi butlanı ileri sürmesi gerekecektir, bu konudaki hakim kararına kadar sonuç

doğuracak ancak baştan itibaren geçerli olacak şekilde ortadan kalkacaktır. MK 148, 149, 150, 151 maddeleri nisbi butlan hallerini düzenlemiştir. Bu hallerde evlilik iptal davası açılarak sona erdirilebilir (6 ay ve 5 yıllık süreler içinde).

- ayırt etme gücünden evlenme sırasında geçici yoksunluk
- evleneceği kişide, önemli bir özelliğinde hata ya da evlenmede hata
- Aldatma
- Korkutma

Hallerinde evlilik nisbi butlan sebebiyle iptal davası açarak sona erdirilebilir. Mutlak butlanda olduğu gibi evlilik hakim kararıyla sona erer ve o ana kadar geçerli bir evliliğin sonuçlarını doğurur.

Aile hukukundaki bu düzenleme ile nisbi butlan ileri sürme hakkı belirli kişiler için tanındığından nisbi butlanı sadece onlar ileri sürebilir. MK 148, 149, 150 ve 151 md eşlerin nisbi butlanı ileri sürebilecekleri düzenlenmiştir. Ör. Bir erkeğin sevdiği kıızı, eğer benimle evlenmezsen seni ve aileni aleme rezil ederim diyerek sevdiği kıızı onu korkutarak evlense. Bu evliliğin nisbi butlanla batıl olmasını ancak kıızın kendisi isteyebilir, ne annesi ne babası nede başka bir aile ferдинin nisbi butlan davasını açmaya hakkı yoktur.

II Askıda Geçersizlik

Bu tür hukuki işlemler geçerlilik koşullarındaki eksiklikler nedeniyle aleyhine sonuç doğuracak taraf için baştan itibaren bağlayıcı olmayıp hüküm doğurmazlar, ancak bu askıdaki geçersizlik durumu kanunun öngördüğü sürede, kanunun öngördüğü kişi tarafından ileri sürülmezse hukuki işlem baştan itibaren geçerli yapılmış şekilde taraflar için sonuç doğurur. Eğer kanunu lehine iptal hakkı tanıdığı taraf bu hakkı kullanırsa hukuki işlem baştan itibaren her iki taraf için geçersiz hale gelir.

Örnek olarak MK 451 md göre ayırt etme gücüne sahip vesayet altındaki kişi vasiinin izni yada onaması olmadan yaptığı işlemler, onanınca veya diğer tarafın belirlediği ya da başvurusu ile hakim tarafından belirlendiği sürede askıda geçersizdir. Yani vesayet altındaki kişi bu işlemle onanmasına kadar bağlı değildir. Belirtilen sürede kanuni temsilcisi onamazsa diğer tarafta sözleşme ile bağlı olmaktan kurtulur. Tek taraflı bir irade beyanı ile kullanılan bu iptal hakkı için dava açılmasına gerek yoktur. MK 118 II e göre nişanlanma yasal temsilcilerin rızası olmadıkça küçüğü ve kısıtlıyı bağlamaz.

BK 21 ila 31 maddelerde sözleşmelerde iradeyi sakatlayan haller ve sonuçları düzenlenmiştir. Bu hallerde, gabin, hata, hile veya ikrah (korkutma) hallerinde kanunun lehine iptal hakkı tanıdığı taraf bu konudaki iradesini belirtinceye kadar yada kanunun öngördüğü süre geçinceye kadar sözleşme ile bağlı değildir kendisi için bir sonuç doğurmaz. Ör. gabin durumunda, yani edimler arası aşırı

oransızlık bulunması halinde, aleyhine edim yükümü aşırı olan kişi bir yıl içinde bu sözleşmeyi iptal etmezse sözleşme baştan itibaren geçerli olarak iki taraf için sonuç doğurur. Eğer bu sürede sözleşmeyi iptal ederse her iki taraf için sözleşme baştan itibaren geçersiz olur.

III Askıda Geçerlilik

Yukarıda Nisbi Butlan halinde olduğu gibi, hukuki işlem sakat doğmuş olmakla beraber iptal edilinceye kadar geçerli bir hukuki işlemmiş gibi sonuçlarını doğurmaya devam eder. BK 235 III bağışlamanın sulh mahkemesince iptaline kadar bağışlama geçerli bir bağışlamanın sonuçlarını doğurur, BK 515 e göre ölünceye kadar bakma sözleşmesinin mahkeme kararıyla feshinde durumunda da durum böyledir.

D Sınırlı Etkisizlik

Bu durumda hukuk hayatında doğmuş olan bir hukuki işlem sakatlık ve eksikliklere rağmen ilgili taraflar için hüküm doğurur. Ancak tarafların arasında hüküm doğuran bu ilişkinin geçerliliği bazı hallerde üçüncü kişilere karşı ileri sürülemez. MK 766 maddesine göre bir taşınırın mülkiyetini nakleden kimse bir hukuki ilişkiye dayanarak o şeyin zilliyetliğini kendinde alıyorsa ve bu işlem üçüncü kişileri zarara sokmak veya taşınır rehni kurallarından kurtulmak için yapılırsa mülkiyetin hükmen nakli üçüncü kişiler için sonuç doğurmaz. Ör. A arabasını B ye satsa ama teslim etmeyip aralarındaki kira aktine dayanarak kullansa ve A nın alacaklıları haciz için geldiğinde, malik B gözükse de A nın bu iddiası MK 766 hükmü karşısında alacaklılara karşı geçerli olmayacaktır.

BK 165 e göre alacaklı alacak hakkını üçüncü bir kişiye devretmesi halinde borçlunun rızasını alması gerekmez, ancak temlik işleminin borçluya karşı hüküm doğurması için ona haber verilmesi şarttır, aksi taktirde iyiniyetli borçlunun alacaklıya yaptığı ödeme geçerlidir ve borçlu borcundan kurtulur.

E Tazminat

Medeni Hukuk alanında karşımıza çok sık olarak çıkan genelde diğer yaptırım türleri ile bir arada bulunan bir yaptırımdır. Bir fiil yada bir hukuki işlemin hukuka aykırılı sebebiyle zarara uğranılması halinde zarar uğrayan kişi diğer taraftan yani hukuka aykırı olarak bir hukuki işlem veya fiile kendisine zarar verenden yada kanunen sorumlu olandan zararının tazminini isteyebilir.

Sözleşmeye aykırılık, haksız fiil halleri bunlara örnek gösterilebilir. MK 24 vd. maddelerine köre kişilik hakları hukuka aykırı olarak ihlal edilen kişi MK 25 md sayılan davaların yanında BK 41 vd. maddeleri uyarınca maddi ve manevi tazminat talep edebilir.

Maddi zarar kişinin malvarlığında istemediği kayıplardır. Manevi zarar ise kişinin kişilik değerlerinin ihlali sonucunda yaşadığı malvarlığı kaybı olarak

nitelendirilemeyecek olan manevi değer kayıplarıdır, ki bunlar acı, elem, onur kırılması utanç duyulması beden ve ruh sağlığının kısa uzun süreli ya da daimi bozulması halleri şeklinde karşımıza çıkabilirler.

Güncelleme: 16.10.2002